

Gargždų dvaro šeimininko barono Felikso Rionės pastatyta Gargždų šv. arkangelo Mykolo bažnyčios šventoriaus Nukryžiuotojo Jėzaus koplyčia-mauzoliejus, kuriame buvo palaidotas rašytojas baronas Eugenijus Rionė ir kiti jo giminės, artimieji. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC fotoarchyvo

mu, priežiūra tada, vykstant karui, nebuvo kam rūpintis. Didelė dalis išlikusių dvaro vėrybių buvo kariškių išvogta arba sunaikinta. Nuo 1920 m. dvarą pradėjo globoti valstybė. Tuo laikotarpiu Gargždų dvarvietėje daugiau ar mažiau nuniokotų dar buvo 18 pastatų.

1921 m. Gargždų dvarą valdžia sugražino į Lietuvą sugrįžusiai jo savininkei Gabrielei Krasickienei.

1922 m. Lietuvoje vykdytos Žemės reformos metu apie 800 ha žemės turėjusiam Gargždų dvarui buvo palikta 152 ha (dvaro centras Gargžduose ir kai kurios netoliese jo buvusios žemės). Greitai po to G. Krasickienė Gargždų dvaro žemes ir patį jo centrą pardavė, o pati išvyko gyventi į Klaipėdą. Dvaro centrą įsigijusi medienos pirklių Javšičų bendrovė jį padalino sklypais ir išpardavė miestiečiams. Taip baigėsi Gargždų dvaro istorija. Šiandien ją liudija istorijos šaltiniai, buvusio dvaro šeimininko ženklais pažymėti, plačiai pasklidę kultūros paveldo objektai. Didelę jų dalį sudaro knygos. Jos saugomos Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bei Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekose, Žemaičių muziejuje „Alka“, Šiaulių „Aušros“ muziejuje. Tikėtina, kad jų yra ir kitur, tačiau ten jos nėra identifikuotos arba tų knygų dabartiniai šeimininkai informacijos apie turimas Gargždų ir Renavo dvarų šeimininkams priklausiusias knygas nėra paskelbę.

Parengė Gintautas Čižiūnas

RIETAVO DVARAS

Parengė Kazimieras PRUŠINSKAS

Rašytiniuose šaltiniuose pirmosios žinios apie Rietavą atsirado XIII a. viduryje. XV a. gyvenvietė pradėjo sparčiai augti. Rietavą ir čia buvusį dvarą yra valdę Sapiegos, Masalskiai, Kiškos, Radvilos, Zubovai, Tiškevičiai. 1763 m. vedybų keliu Rietavo seniūnija, o kartu ir dvaras atiteko Trakų kaštelionui Taduui Pranciškui Oginskiui, o XIX a. pradžioje – kompozitoriui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politiniam ir valstybės veikėjui, diplomatui Mykolui Kleopui Oginskiui (1765–1833). Jis čia lankydavosi retai. Išvykdamas gyventi į užsienį, dvaru rūpintis pavedė savo sūnui Irenėjui Kleopui Oginskiui (1808–1863), kuris tėvui mirus šį dvarą ir paveldėjo. Jis turėjo du sūnus – Bogdaną Kleopą Oginskį (1848–1909) ir Mykolą Mikalojų Marką Severiną Oginskį (1849–1902). Bogdanas kartu su broliu Mykolu po tėvo mirties kurį laiką kartu valdė Rietavo dvarą, o vėliau Mykolas pasistatė naujus reprezentacinius dvaro rūmus Plungės ir su žmona gyveno ten.

Rietavo dvaras labiausiai suklestėjo XIX a. viduryje, kai jo šeimininkai buvo Irenėjus ir Bogdanas Oginskiai. Jiems valdant Rietavas tapo svarbiu šio krašto kultūros centru, dvaras garsėjo turtingomis meno kūrinių kolekcijomis, orkestro mokykla, biblioteka, oranžerija, įdiegtomis pažangiomis ūkininkavimo technologijomis, veikla, kuria buvo siekiama išsaugoti žemaitukų veislės arklius. Tuo laikotarpiu buvo pertvarkytas ir miesto centras. Valdant Irenėjui Oginskiui šalia senųjų, jau sunykusių dvaro rūmų iškilo įspūdingi trijų aukštų neorenesansiniai mūriniai dvaro rūmai su vėliavos bokštu ir didžiule oranžerija. Greta jų buvo pastatytas vėjo jėgainės bokštas, keletas ūkinių pastatų, o miesto centre į viršų pradėjo kilti iki šiol jį puošianti mūrinė neoromaninė, lotyniško kryžiaus plano, bazilikinė, dvibokštė Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia. I. Oginskiui mirus, bažnyčią užbaigė statyti jo sūnus Bogdanas.

Oginskiai Rietave suformavo iki šiol puikiai prižiūrimą parką su tvenkiniais, įkūrė žvėryną, įsteigė ligoninę, mokyklą, senelių ir našlaičių prieglaudą, taupomąją-skolinamąją kasą, pastatė kareivines, įsteigė agronomijos mokyklą, veterinarijos kliniką, įkūrė baldų fabriką, geležies liejy-

Rietavo dvaro rūmai. XIX a. Dailininkas Napoleonas Orda (1807–1883)

klą, odų gamybos įmonę, kelis malūnus ir lentpjūves.

Rietavas garsus ir tuo, kad čia 1882 m. pradėjo veikti telefonas ir buvo nutiesta pirmoji Lietuvoje telefono linija, sujungusi Rietavo, Plungės, Kretingos ir Palangos dvarus. Rietavas paliko ryškų pėdsaką ir Lietuvos elektrifikacijos istorijoje – 1892 m. balandžio 17 d. viešoje Rietavo erdvėje – Šv. arkangelo Mykolo bažnyčioje buvo įžiebtos pirmosios elektros lemputės – bažnyčios sietynas pradėjo skleisti šviesą. Elektrą jau iki to laiko turėjo Kretingos dvaras, bet ten ji apšvietdavo tik privačias grafų Tiškevičių patalpas. Rietave buvo organizuojamos ir pirmosios Lietuvoje žemės ūkio parodos. 1872 m. B. Oginskis Rietave įkūrė pirmąją Lietuvoje profesionalią muzikos mokyklą, kuri čia gyvavo 1874–1903 metais. Prie šios mokyklos veikė 60 žmonių simfoninis orkestras. Jo muzikantai grodavo Rietave ir aplinkiniuose dvaruose

Iš kairės: Rietavo panorama; Rietavo kunigaikščio Irenėjaus Oginskio antkapinis paminklas su neseniai skulptorių Rūtos Glinskytės-Kavaliauskienės ir Nerijaus Kavaliausko atkurta balto Angelo skulptūra. V. Rutkausko nuotr.

Rietavo herbas. 1792 m.

bei kitur vykusiuose simfoninės muzikos ir pučiamųjų instrumentų koncertuose. Šios mokyklos pastatas yra renovuotas. Jame nuo 2000 m. veikia Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus.

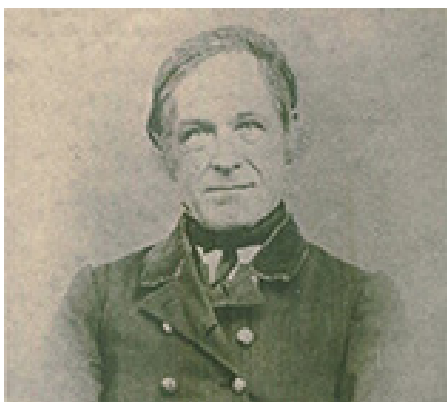
Kunigaikščiams Oginskiams mirus, Rietavą valdė jų giminaičiai Zaluskiai ir Visockiai. 1909 m. rūmuose kilus gaisrai, pastatas labai nukentėjo. Vėliau jis nebebu-

(Nukelta į 6 p.)

Mikalojus Akelaitis (1829–1887)

Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833).
Dail. Fransua Grenjė (1793–1867)Laurynas Ivinskis (1810–1881). Foto-
grafas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

vo atstatomas. Pirmojo pasaulinio karo metais rūmuose išlikusios vertybės buvo išgrobstytos. 1926 m. baigiantys sunykti rūmai buvo parduoti iš varžytinių, nors tam visuomenė ir prieštaravo. Na o 1927 m. rūmai buvo nugriauti, jų plytos panaudotos statant įvairius pastatus.

Sovietmečiu dvaro sodyba dar labiau sunyko, joje iškilo sve-timkūnių, kurie sugadino parko viumą. Sodyba pradėta gaivinti Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę.

Kunigaikščių Oginskių šeimos narių, tarp jų ir brolių Bogda-no bei Mykolo, palaikai, ilsisi Rietavo dvarvietės pakraštyje, prie kelio į Plunge, stovinčioje Oginskių šeimos koplyčioje. Irenėjaus amžino poilsio vietą žymi netoli jos stovinti juodo marmuro ste-la, kurią 2023-aisiais papuošė balto angelo skulptūra.

Rietavo dvaras ir plunksnos meistrai

XIX a. pr. Rietavo dvaro savininku tapęs LDK ir ATR politi-nis ir valstybės veikėjas, diplomatas Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833) tiek Lietuvoje, tiek ir kitose pasaulio šalyse labiausiai žinomas kaip kompozitorius, garsiojo romano „Atsisveikinimas su Tėvyne“ autorius. Kaip muzikas jis išties paliko ryškiausią pėdsaką, bet... vertingi ir jo mūsų dienas pasiekę prozos darbai, atsiminimai, bei kitas rašytinis palikimas.

Nuo 1842 metų Rietave gyveno rašytojas, vertėjas, pedagogas, publicistas, leksikografas, mikologas, gamtininkas, visuomenės veikėjas, pirmųjų lietuviškų kalendorių leidėjas Laurynas Ivinskis (1810–1881). Kunigaikštis Irenėjus Oginskis pritarė L. Ivinskio idėjai leisti lietuviškus kalendorius, suteikė jam paskolą. Gavęs ją, L. Ivinskis 1846 m. Vilniuje veikusioje Adomo Zavadskio spaustuviėje išleido kalendorių „Metu skajtlus ukiniszkas ant metu Vieszpaties 1846“. 1854 m. vasario 1 d. L. Ivinskis pradėjo dirbti Rietavo para-pinės mokyklos jaunesniuoju mokytoju. 1859 m. įsteigtoje Rietavo dvimetėje agronomijos mokykloje jis dėstė geografiją, botaniką, rūpinosi mokslo ir ūkio reikalais. Vėliau iš Rietavo išvyko. Čia apie 1874-uosius sugrįžęs, mokytojavo, grojo Irenėjaus Oginskio orkes-tre, dainavo chore, įsijungė į gyvulių globos draugijos veiklą. Įam-žinant L. Ivinskio atminimą 1988 m. Rietavo mokyklai (2005 m. reorganizuota į gimnaziją) suteiktas Lauryno Ivinskio vardas.

XIX a. II p. Rietavo dvare, kurį tuo metu valdė M. K. Ogins-kio sūnus Irenėjus Kleopas Oginskis (1808–1863), gyveno iškilus lietuvių kultūros veikėjas, prozininkas, publicistas kalbininkas, tautosakininkas Mikalojus Akelaitis (literatūrinis slapyvardis Juras Varnelis), gimęs 1829 m. gruodžio 5 d. Marijampolės savivaldybės Čiuoderiškės kaime, miręs 1887 m. rugsėjo 27 d. Paryžiuje.

M. Akelaitis tada priklausė Jaunsvirlaukos dvare prie Jelgavos (Kuršo gubernijoje) veikusiam lietuvių inteligentų būreliui, kurio nariai buvo ir Simonas Daukantas, dailininkai Feliksas Smugle-vičius, Boleslovas Dluskis, Eliziejus Liudkevičius, poetas Jokūbas

Vaclovas Chomskis (1909–1976)

Daukša ir keletas kitų ano meto šviesuolių.

Rietavo dvare M. Akelaitis rūpinosi spaustuvės steigimu, lietuviškų knygų leidybos centro įkūrimu. Jo paragintas Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius parašė prašymą Rusijos valdžiai, kad leistų spausdinti laikraštį, skirtą Žemaitijoje propaguoti blaivybę. Toks leidimas nebuvo gautas.

Rietavo dvare yra gimęs ir lietuvių geografai, limnologas, knygų autorius Vaclovas Chomskis (1909 m. lapkričio 14 d. – 1976 m. balandžio 22 d.). Abu V. Chomskio tėvai yra dirbę M. K. Oginskio anūko, I. B. Oginskio sūnaus kunigaikščio Bogdano Oginskio (1848–1909) valdomame Rietavo dvare. Žymiausi išspausdinti V. Chomskio veikalai: „Žemės forma ir jos masė“, „Lietuvos TSR fizinė geografija“ (t. 1), „Mažų ežerų dinamika ir termika“, „Kartografija“.

Atstatytas Rietavo kunigaikščių Oginskių įkurtos muzikos mokyklos pastatas, kuriame dabar veikia Oginskių kultūros istorijos muziejus

Vėl į duris beldžiasi graži Mykolo Kleopo Oginskio gyvenimo sukaktis

Danutė RAMONAITĖ

2025-aisiais minėsime kompozitoriaus, valstybės ir visuomenės veikėjo, knygų autoriaus, buvusio Rietavo dvaro šeimininko Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) gimimo 260-ąsias metines. Ši sukaktis, tikėtina, tokio dėmesio, koks M. K. Oginskiui buvo skirtas 2015-aisiais, kai jo jubiliejus Lietuvos Respublikos Seimo ir UNESCO buvo paskelbtas minėtina data, nebesulauks, tačiau dėmėjimasis šia asmenybe Lietuvoje nemažėja. Bene geriausiai tai liudija didelio dėmesio sulaukiantis Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus. Jis veikia M. K. Oginskio anūko kunigaikščio Bogdano Oginskio (1848–1909) Rietave 1872 m. įkurtos pirmosios Lietuvoje profesionalios muzikos mokyklos pastate. Gausiai lankomas ir tarptautiniais muzikos festivaliais, Pasaulio žemaičių dailės parodomis ir kitais kultūros renginiais jau daug metų garsėjantis Plungėje veikiantis Žemaičių dailės muziejus, įsikūręs kitam M. K. Oginskio anūkui – Mykolui Mikalojui Markui Severinui Oginskiui (1849–1902) priklausiusio dvaro sodyboje, daugelio vadina moje Žemaitijos Versaliu.

Šioje publikacijoje, parengtoje pagal D. Ramonaitės-Mukienės 2015 m. išspausdintoje knygoje „Polonezų kelias. Gyvenimas, kurio nepakartosi“ paskelbtą informaciją ir papildytoje naujausiais faktais, dėmesys – M. K. Oginskio rašytiniam palikimui ir Lietuvoje išleistoms knygoms bei svarbiausiems straipsniams apie šią asmenybę.

(Nukelta į 8 p.)